

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/162/2004

SAMOIDENTYFIKACJE I DUMA NARODOWA POLAKÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, PAŹDZIERNIK 2004

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
13 października 2003 roku

Wraz z przystąpieniem do Unii Europejskiej Polska i jej obywatele napotykać liczne problemy związane z procesem integracji. Przyzwyczajenie się do nowych praw i norm obowiązujących w Unii wymaga odpowiedniego czasu. Silna identyfikacja z własną społecznością i poczucie dumy narodowej z jednoczesnym poczuciem niższości wobec bogatszych sąsiadów, będących członkami Unii, mogą stanowić elementy opóźniające procesy integracyjne. Jaka jest zatem samoidentyfikacja i duma narodowa Polaków? W październiku 2001 roku po raz pierwszy w naszych badaniach zadaliśmy respondentom pytanie, z kim lub z czym czują się najbardziej związani: czy ze społecznością lokalną - miejscowością, w której mieszkają, ze swoim regionem, czy też z całym krajem - Polską, a może z całą Europą? Ankietowani mieli też możliwość wyrażenia opinii, że są związani z jeszcze innymi grupami. Pytanie to powtórzyliśmy w listopadzie 2003 roku i w czerwcu 2004 roku¹. W badaniu z 2003 roku treść pytania i skala odpowiedzi przedstawione respondentom były nieco inne², można jednak z pewnymi zastrzeżeniami porównywać uzyskane wyniki.

Poniżej prezentujemy wyniki trzech kolejnych pomiarów dotyczące utożsamiania się badanych z poszczególnymi grupami społecznymi.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (169) przeprowadzono w dniach 18-21 czerwca 2004 roku na liczącej 961 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych Polaków.

² Z czym czuje się Pan(i) najbardziej związany(a)? Z miejscowością, w której mieszkam; Z moim regionem, okolicą; Z Polską; Z Europą; Inna odpowiedź.

Tabela 1

Z kim lub czym czuje się Pan(i) najbardziej związany(a)?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	X 2001 ³	XI 2003 ⁴	VI 2004
	w procentach		
Ze społecznością lokalną, miejscowością, w której mieszkam	57	53	53
Z regionem, krainą	15	19	14
Z całym krajem, Polską	22	22	18
Z Europą	2	3	3
Z kimś innym	2	3	8
Trudno powiedzieć	2	1	4

Podstawową grupą odniesienia dla ponad połowy Polaków jest społeczność lokalna, miejsce zamieszkania. Niemal co piąty badany identyfikuje się z całym krajem, Polską, a co siódmy - ze swoim regionem. W ciągu ostatnich trzech lat poczucie przynależności Polaków do określonej grupy uległo tylko niewielkim zmianom. Minimalnie mniej respondentów utożsamia się obecnie z całym krajem oraz ze społecznością lokalną, choć właśnie ta społeczność jest nadal grupą odniesienia dla większości Polaków. Od ubiegłego roku zmalała też (o 5 punktów procentowych) liczba badanych deklarujących poczucie identyfikacji ze swoim regionem, krainą. Rezultat taki można tłumaczyć lokalnymi sporami politycznymi, aferami, bezrobociem, słabymi wynikami ekonomicznymi. Potwierdzeniem tego zjawiska jest 5-punktowy wzrost liczby osób deklarujących przynależność do innych grup społecznych niż wymienione w kwestionariuszu oraz nieznaczny wzrost liczby tych, którzy nie umieją określić swojej przynależności grupowej.

W trzech omawianych badaniach respondenci odpowiadali też na pytanie, z kim lub z czym czują się związani w drugiej kolejności.

³ Badanie „Omnibus”, 25-29 października 2001 roku, reprezentatywna próba dla ogółu dorosłej ludności Polski (N=1000).

⁴ „Aktualne problemy i wydarzenia” (162), 7-10 listopada 2003 roku, reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców Polski (N=1088).

Tabela 2

Z kim lub czym czuje się Pan(i) związany(a) w drugiej kolejności?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	X 2001	XI 2003	VI 2004
	w procentach		
Ze społecznością lokalną, miejscowością, w której mieszkam	17	22	20
Z regionem, krainą	36	36	34
Z całym krajem, Polską	36	33	32
Z Europą	6	5	4
Z kimś innym	2	2	4
Trudno powiedzieć	3	1	6

Uzyskane wyniki potwierdzają strukturę poczucia przynależności Polaków do określonych grup społecznych, zaprezentowaną przy omawianiu rezultatów pierwszego pytania. Jeżeli zsumujemy wyniki z obu pytań, to okaże się, że niemal trzy czwarte badanych (73%) deklaruje poczucie więzi ze społecznością lokalną, połowa (50%) - z Polską i prawie połowa (48%) ze swoim regionem. Poczucie przynależności do szerszej grupy, jaką jest cała Europa, deklaruje łącznie 7% Polaków. Różnice odnotowane w wynikach poszczególnych sondaży są niewielkie i mieszczą się w granicach błędu statystycznego.

Wybór określonej przez respondentów grupy odniesienia nie jest przypadkowy. Elementami różnicującymi są cechy społeczno-demograficzne badanych, takie jak: płeć, wiek, wykształcenie i miejsce zamieszkania. Kobiety częściej niż mężczyźni identyfikują się ze społecznością lokalną, natomiast dla mężczyzn nieco częściej niż dla kobiet grupą odniesienia jest region lub cała Polska. Osoby najstarsze (65 lat i powyżej), mieszkańcy wsi i małych miast, badani z wykształceniem podstawowym lub zawodowym w większości utożsamiają się ze społecznością lokalną, ze swoim miejscem zamieszkania, natomiast z całym krajem, Polską częściej identyfikują się mieszkańcy średnich i dużych miast, mający wyższe wykształcenie.

Tabela 3

Z kim lub czym czuje się Pan(i) najbardziej związany(a)?	Płeć		Wiek					
	mężczyźni	kobiety	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65 i więcej
	w procentach							
Ze społecznością lokalną	49	57	54	50	52	54	49	58
Z regionem	17	12	16	16	16	16	13	10
Z Polską	20	17	12	16	16	22	23	20
Z Europą	3	3	2	4	2	2	3	3
Z kimś innym	8	7	12	9	8	4	8	6
Trudno powiedzieć	4	4	4	5	6	2	4	3

Tabela 4

Z kim lub czym czuje się Pan(i) najbardziej związany(a)?	Wykształcenie				Miejsce zamieszkania				
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe	wieś	miasto do 20 tys.	20-100 tys.	101-500 tys.	501 tys. i więcej
	w procentach								
Ze społecznością lokalną	62	56	47	42	65	52	48	45	38
Z regionem	9	18	17	13	14	13	12	20	12
Z Polską	15	18	19	24	12	16	24	23	24
Z Europą	3	2	2	6	3	2	4	3	0
Z kimś innym	7	4	10	10	4	11	9	5	18
Trudno powiedzieć	3	3	5	5	2	6	3	4	8

O poczucie dumy narodowej pierwszy raz pytaliśmy w badaniu przeprowadzonym w czerwcu 1994 roku. Pytanie to powtórzyliśmy w listopadzie 2003 roku i czerwcu 2004 roku.

Tabela 5

Jak bardzo jest Pan(i) dumny(a) z tego, że jest Pan(i) Polakiem (Polką)?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	VI 1994	XI 2003	VI 2004
	w procentach		
Bardzo dumny(a)	73	62	54
Dość dumny(a)	23	30	36
Niezbyt dumny(a)	3	6	6
Wcale nie jestem dumny(a)	1	2	2

Pominięto „trudno powiedzieć”. W roku '94 i '03 pytanie brzmiało: „Czy jest Pan(i) dumny(a) z tego, że jest Pan(i) Polakiem (Polką)?”

Porównanie wyników badań sprzed dziesięciu lat z najświeższymi danymi wskazuje na słabnięcie wśród Polaków poczucia dumy narodowej, szczególnie w ostatnim okresie. Jeśli zsumujemy odsetki wskazań „bardzo dumny” i „dość dumny”, to możemy stwierdzić, że poczucie dumy narodowej nadal jest powszechne (90% wskazań), ale od 1994 roku liczba takich deklaracji zmalała o 6 punktów procentowych. Wyraźnie natomiast (o 13 punktów) zwiększył się w tym okresie odsetek respondentów, którzy woleli wybrać słabsze określenie „jestem dość dumny”. Jednocześnie dwukrotnie wzrosła liczba badanych, którzy nie są dumni z faktu bycia Polakiem. Przyczyn tego zjawiska należy się zapewne doszukiwać w negatywnym wizerunku kolejnych rządów, krytycznej ocenie sytuacji ekonomicznej Polski, poczuciu ubożenia Polaków, w nieudolności instytucji odpowiedzialnych za funkcjonowanie państwa (np. buble ustawowe, afery korupcyjne itp.).

Wśród Polaków, którzy w ostatnim badaniu deklaruowali dumę ze swojej przynależności narodowej, przeważają osoby starsze, powyżej 55 roku życia, badani z wykształceniem podstawowym, zamieszkujący wieś i małe miasta nieprzekraczające 20 tys. ludności. Brak poczucia dumy narodowej deklarują częściej ludzie młodzi, ze średnim i wyższym wykształceniem, mieszkający w miastach średniej wielkości i dużych.

Identyfikacja z określoną grupą społeczną jest zazwyczaj jednocześnie wyrażeniem poparcia dla jej praw i obyczajów oraz akceptacją wielu, choć niekoniecznie wszystkich, cech charakteryzujących tę grupę. Postrzeganie różnych cech własnej grupy lub narodu jest jednocześnie elementem szerszej pojmowanej samoidentyfikacji. Najistotniejsze dla członków grupy są oczywiście te cechy, z których mogą być dumni. Jak wynika z naszych badań, Polacy znacznie częściej przypisują pozytywne cechy typowemu Europejczykowi niż typowemu Polakowi.

Prezentowane w poniższych tabelach opinie respondentów na temat cech typowego Polaka i typowego Europejczyka traktujemy oczywiście jako postrzeganie stereotypów.

Tabela 6

Cechy pozytywne	Typowy Polak jest: (VI 2004)			Cechy negatywne
	Wskazania na skali od 1 do 5			
	1+2	3	4+5	
	w procentach			
- pracowity	52	29	18	- leniwy
- tolerancyjny	38	36	25	- nietolerancyjny
- nowoczesny	40	44	15	- zacofany
- efektywny, skuteczny	38	47	14	- nieefektywny, nieskuteczny
- schludny	46	41	12	- zaniedbany
- nienadużywający alkoholu	13	33	53	- nadużywający alkoholu
- odpowiedzialny	32	49	17	- nieodpowiedzialny
- zdyscyplinowany	28	45	25	- samowolny
- przedsiębiorczy	42	43	14	- nieprzedsiębiorczy

Badani posługiwali się 5-stopniową skalą, na której skrajne punkty oznaczały największe nasilenie danej cechy, a punkt środkowy (3) występowanie obu cech w takim samym stopniu. W celu czytelniejszego przedstawienia wyników skumulowano odpowiedzi 1 i 2 (pozytywne) oraz 4 i 5 (negatywne).

W prezentowanych danych procenty nie sumują się do 100, ponieważ w tabeli pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć” i braki danych. Odpowiedzi takich było stosunkowo niewiele (od 1% do 4%).

Tabela 7

Cechy pozytywne	Typowy Europejczyk jest: (VI 2004)			Cechy negatywne
	Wskazania na skali od 1 do 5			
	1+2	3	4+5	
	w procentach			
- pracowity	46	43	8	- leniwy
- tolerancyjny	48	36	12	- nietolerancyjny
- nowoczesny	72	19	6	- zacofany
- efektywny, skuteczny	44	36	6	- nieefektywny, nieskuteczny
- schludny	63	27	6	- zaniedbany
- nienadużywający alkoholu	34	45	18	- nadużywający alkoholu
- odpowiedzialny	51	39	6	- nieodpowiedzialny
- zdyscyplinowany	51	38	8	- samowolny
- przedsiębiorczy	61	31	5	- nieprzedsiębiorczy

Badani posługiwali się 5-stopniową skalą, na której skrajne punkty oznaczały największe nasilenie danej cechy, a punkt środkowy (3) występowanie obu cech w takim samym stopniu. W celu czytelniejszego przedstawienia wyników skumulowano odpowiedzi 1 i 2 (pozytywne) oraz 4 i 5 (negatywne).

W prezentowanych danych procenty nie sumują się do 100, ponieważ w tabeli pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć” i braki danych. Odpowiedzi takich było stosunkowo niewiele (od 1% do 4%).

Zdaniem badanych, Europejczycy w porównaniu z Polakami są bardziej tolerancyjni, nowocześni, schludni, odpowiedzialni, zdyscyplinowani i przedsiębiorczy. Polakom nieco więcej respondentów niż Europejczykom przypisuje pracowitość, choć jednocześnie lenistwo jest dwukrotnie częściej wskazywane jako cecha Polaków niż Europejczyków. Nie jest zaskakująca opinia, że - zdaniem respondentów - Polacy częściej nadużywają alkoholu (53% wskazań) niż Europejczycy (18%)⁵. Z nieco wcześniejszych badań, które przeprowadziliśmy w marcu 2004 roku⁶, wynika, że również inne cechy, takie m.in. jak: dążność do osiągnięcia sukcesu w życiu, pewność siebie, wykształcenie, kultura osobista, poszanowanie pracy, zaradność, oszczędność, życzliwość, otwartość na innych i uczciwość, są cechami przypisywanymi przez badanych częściej Europejczykom niż Polakom, choć wraz z upływem lat (1992-2004) wizerunki te są coraz bardziej zbliżone. Polaków wyróżnia natomiast, zdaniem respondentów, religijność i patriotyzm. Polacy częściej niż Europejczycy pomagają innym i zdecydowanie częściej chcą mieć w życiu spokój, natomiast rzadziej niż Europejczycy dbają o swoje własne interesy i dążą do osiągnięcia sukcesu w życiu.

Zdecydowana większość Polaków ma poczucie więzi ze swoim miejscem zamieszkania, ze społecznością lokalną, połowa - z całym krajem, Polską, a nieco mniej niż połowa - ze swoim regionem. W ciągu ostatnich trzech lat nie zmieniła się istotnie liczba osób deklarujących poczucie przynależności do Europy (mimo wejścia Polski do UE). Wzrósł natomiast odsetek badanych utożsamiających się z innymi, bliżej niesprecyzowanymi grupami społecznymi. W ciągu ostatnich dziesięciu lat zmalało wśród Polaków poczucie dumy narodowej. Ze zjawiskiem tym wiążą się zapewne niższe samooceny Polaków w porównaniu z typowymi Europejczykami.

Opracował

Andrzej MOKRZYSZEWSKI

⁵ Por. „Obraz Polski i Polaków w Europie”, pod red. Leny Kolarskiej-Bobińskiej, ISP, Warszawa 2003. Wyniki badań zamieszczone w tej publikacji, dotyczące wzajemnego wizerunku Polaków i mieszkańców innych krajów, wskazują, że we wszystkich wymienionych krajach cechy pozytywne są znacznie częściej przypisywane własnej grupie (nacji) niż cechy negatywne. I odwrotnie - cechy negatywne są częściej wskazywane w wizerunku innej grupy (nacji).

⁶ Zob. komunikat CBOS „Typowy Polak i Europejczyk - podobieństwa i różnice”, kwiecień 2004 (opr. Beata Roguska).